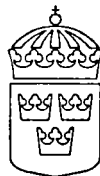

Näringsutskottets betänkande

1986/87:5

om bankavgifter m. m.

NU
1986/87:5

Ärendet

I detta betänkande behandlas två motioner med anknytning till bankväsendet. Motionerna rör prissättningen på bankernas tjänster och det kontantlösa betalningssystemets effekter för den enskilda människan.

Sammanfattning

I en motion (s) föreslås en undersökning av prissättningen på bankernas tjänster, och i en motion (m) begärs en utredning om vad det kontantlösa betalningssystemet kan innebära för den enskilda människan. Den förstnämnda motionen avstyrks av utskottet med hänvisning till att bankernas avgifter redan är föremål för bankinspektionens och näringsfrihetsombudsmannens uppmärksamhet. Utskottet har även noterat att konsumentverket på uppdrag av regeringen och i samråd med bankinspektionen och bankerna skall söka få till stånd en förbättrad information till konsumenterna om bl. a. bankernas avgifter. En sådan förbättring ökar, menar utskottet, förutsättningarna för en aktiv konkurrens mellan bankerna. Utskottet avstyrker även den sistnämnda motionen, främst mot bakgrund av data- och offentlighetskommitténs pågående utredningsarbete.

Motionerna

Yrkanden

De motioner som behandlas här är följande:

1985/86:N201 av Maj-Lis Landberg m. fl. (s), vari hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om en undersökning av prissättningen på bankernas tjänster.

1984/85:1427 av Tore Nilsson (m), vari hemställs att riksdagen hos regeringen begär utredning om vad det kontantlösa samhället kan innebära för den enskilda människan.

Bankerna har under senare år valt att i ökad utsträckning avgiftsbelägga tjänster som tidigare betraktades som service gentemot kunderna, framhålls i motion 1985/86:N201 (s). Bankerna tillämpar inte någon enhetlig prissättning på dessa tjänster, utan avgifterna kan variera mellan olika banker och t. o. m. mellan olika kunder i samma bank. Kunderna vet inte hur mycket eller för vad de betalar förrän de får sitt kontobesked, heter det vidare i motionen.

Med det nu sagda som bakgrund finner motionärerna det vara angeläget att de aktuella tjänsterna kartläggs och att det utreds vilka principer som prissättningen baseras på. Motionärerna önskar också få belagt i vilken utsträckning priserna svarar mot de faktiska kostnaderna för att utföra tjänsterna.

I motion 1984/85:1427 (m) anförs att utvecklingen mot ett kontantlöst betalningssystem där betalningar sker med hjälp av olika kontokort och gireringar troligen är helt oundviklig och att den i många avseenden är önskvärd. Motionären finner det dock anmärkningsvärt att denna utveckling knappast berörs i den parlamentariska debatten. Konsekvenserna för den enskilde, särskilt med avseende på dennes integritet, och för samhället i stort är inte belysta. Enligt motionären finns det personer som befarar att "det kontantlösa samhället" kan medföra att människan blir helt styrd och kontrollerad. Han anser det därför vara angeläget att det kartläggs vart den nuvarande utvecklingen leder och vilka konsekvenser den får.

Uppgifter i anslutning till motionerna

Bankavgifter

Bankinspektionens tillsyn

Bankinspektionen är central förvaltningsmyndighet med huvuduppgift att utöva tillsyn över bankinstituten. Bland inspektionens uppgifter ingår att följa utvecklingen av och främja allmän kändedom om pris- och konkurrensförhållanden inom dess verksamhetsområde. Tillsynsverksamheten omfattar också vissa uppgifter på konsumentskyddsområdet, t. ex. granskning av avtalsvillkor och tillsyn enligt konsumentkreditlagen. När det gäller bankernas marknadsföring är det dock konsumentverket/konsumentombudsmannen (KO) som med stöd av marknadsföringslagen (1975:1418) utövar tillsynen. Det framgår av instruktionen (1979:740, senast ändrad 1981:180) för bankinspektionen att denna i frågor som rör pris- och konkurrensförhållanden skall samråda med näringsfrihetsombudsmannen (NO).

För att kunna följa utvecklingen av bankernas avgifter har bankinspektionen en överenskommelse med bankerna om att de skall informera inspektionen om avgiftshöjningar och om införandet av nya avgifter. Vid önskemål skall bankerna lämna de kostnadskalkyler som ligger till grund för avgifterna.

På begäran av NO har bankinspektionen i juni 1986 gjort en samman-

ställning av avgifterna hos olika banker för de vanligaste konsumentinriktade banktjänsterna. NO:s hemställan betingades bl.a. av att det till NO hade framförts klagomål dels på att bankerna tog ut oskäligt höga avgifter för vissa tjänster, dels på att bankerna samarbetade i avgiftsfrågor.

I sitt svar till NO har bankinspektionen lämnat följande redogörelse för inspektionens allmänna övervakning av bankernas avgifter:

I början av varje höst kallas företrädare för bankerna och bankorganisationerna till inspektionen för överläggningar om det aktuella kostnadsläget och det kommande årets priser och avgifter. Om det från statsmakternas sida har uttalats ett visst inflationsmål kan inspektionen ta detta som utgångspunkt för en diskussion och en eventuell ramöverenskommelse. I detta sammanhang diskuteras bl.a. utvecklingen av personal- och andra rörelsekostnader samt lönsamhet m.m. För 1984 innebar överenskommelsen att bankerna inte borde skapa sig en intäktsökning för s.k. konsumentinriktade tjänster på mer än 4%. Inom denna ram skulle varje bank för sig få göra en bedömning av vilka tjänster som skulle prishöjas eller om nya avgifter skulle införas.

Före 1984 sände bankerna in en budgetprognos som uppvisade tilltänkta förändringar och det budgetutfall dessa skulle få i jämförelse med året innan. Om intäktsförändringen låg inom den angivna ramen och det inte fanns särskild anledning för inspektionen att framföra synpunkter på förändringen av någon viss konsumentinriktad tjänst, t.ex. uppläggningsavgift eller aviseringsavgift, kunde bankerna genomföra ändringarna.

Under senare delen av 1984 samt under 1985 och 1986 har prisövervakningen följt en annan modell. Den innebär i korthet att någon överenskommelse om en generell högsta kostnadsram inte längre träffas. Denna modell innebär vidare att bankerna skall informera inspektionen om tilltänkta avgiftshöjningar och nya avgifter när beslut fattas och senast två veckor före genomförandet. Om inspektionen inte finner en viss avgift skälig, mätt efter principen pris efter prestation, eller vill ifrågasätta avgiften eller bakomliggande kostnadsberäkningar av annan anledning kontakter inspektionen banken och hör sig för om bakgrunden till höjningen/införandet av den nya avgiften. Om oklarhet trots detta fortfarande föreligger om avgiftens skälighet begär inspektionen en kostnadskalkyl för tjänsten och/eller kallar banken till en diskussion. Särskild uppmärksamhet ägnas sådana vanliga och till volymen stora konsumentinriktade avgifter som aviseringsavgifter, bankfacksavgifter m.fl.

Av bankinspektionens skrivelse till NO framgår även att inspektionen har träffat en överenskommelse med bankerna om att bankkunderna på varje bankkontor skall ha tillgång till en aktuell prislista för konsumentinriktade tjänster.

Bankinspektionen har i oktober 1986 sammanträffat med bankerna för en diskussion om bankernas avgifter för år 1987. Bankinspektionen har i dessa överläggningar anfört att bankerna som en följd av att ränteregleringen har avskaffats bör se över avgiftssättningen för olika tjänster. Inspektionen har därvid uttalat att bankernas bastjänster, dvs. tjänster som ovillkorligen är förbundna med bankernas grundläggande service, bör vara avgiftsfria. Till dessa tjänster hänför inspektionen bl.a. insättning på och uttag från bankkonton, kredituppläggning och låneavisering. För att motverka att transaktionsvolymen ökar utöver bankernas hanteringskapacitet kan

det dock enligt bankinspektionen vara nödvändigt att tillämpa vissa avgifter vid onormalt högt utnyttjande av bankernas tjänster. För särskilda tjänster – t.ex. tillhandahållande av bankfack och juridisk rådgivning – bör bankerna enligt inspektionen debitera en avgift som svarar mot kostnaden för att utföra tjänsten.

Bankinspektionen har också meddelat sin avsikt att i fortsättningen löpande sprida information om bankernas avgifter.

NO kommer inom kort att pröva de till honom framförda klagomålen.

Aktuella förändringar av bankernas avgifter

Vissa banker har under hösten 1986 ändrat sitt avgiftssystem för konsumentinriktade tjänster eller förklarat sig beredda att ompröva de avgifter som nu tillämpas. Götabanken har sålunda fr.o.m. den 1 oktober 1986 slopat vissa avgifter för bankens s.k. förmånskunder, dvs. kunder som har ett samlat sparande på minst 40000 kr. hos banken. Bland de avgifter som har avskaffats återfinns avgifter för låneavisering, saldo- och transaktionsfrågor, kontoutredning, köp av utländsk valuta och resecheckar samt avgift för inlösen av lotterivinster. Skandinaviska Enskilda Banken har uttalat att den under hösten 1986 kommer att slopa dels låneaviseringsavgiften om kundens inbetalning sker från ett konto i banken, dels avgiften för uttag från bankens s.k. privatkonto. Svenska sparbanksföreningen har rekommenderat sparbankerna att se över sina avgifter och undersöka om det går att minska eller slopa sådana avgifter som har relativt liten betydelse för bankens intäkter. Sparbankerna har särskilt uppmanats att studera möjligheterna att reducera eller upphöra med uppläggnings- och aviseringsavgifter på lån för att i stället ersätta dessa avgifter med en förhöjd ränta.

De flesta bankerna tillämpar avgift för uttag från vissa inlåningskonton. Detta gäller främst för s.k. kapitalkonton. Nordbanken och Svcabanken debiterar dock inga avgifter vid uttag från sådana konton. För att man skall kunna beräkna värdet av uteblivna uttagsavgifter måste hänsyn tas till de tillämpade räntesatserna för resp. konto.

För konton för vilka uttagsavgifter tillämpas har bankerna tidigare normalt redovisat den upplupna årsräntan endast i form av "nettoränta" efter avdrag för uttagsavgifter o.d. Av bankernas räntebesked har sålunda inte framgått hur stora avdrag som har gjorts. Sedan bankinspektionen i ett banketikmeddelande i maj 1985 hade uttalat att bankerna borde lämna uppgift om både gottgjord ränta och de avdrag som gjorts därifrån har bankernas räntebesked från 1985 års utgång förtydligats i detta avseende.

Under senare tid har butiker, restauranger m.fl. framfört kritik mot att bankerna i ökad utsträckning tillämpar avgifter för uppräknig av dagskassor. Enligt företagen är insättning av dagskassor en oskiljaktig del i bankernas inlåningsverksamhet till vilken det inte finns något alternativ.

Vissa banker debiterar ingen avgift för hantering av dagskassor förutsatt att hanteringen inte är av någon större omfattning. Hos övriga banker varierar storleken på avgiftsuttaget. Avgiften synes också kunna variera mellan olika lokalkonton inom samma bank.

Avgiften för dagskasseuppräknning togs upp i en diskussion mellan bankinspektionen och företrädare för bankerna i februari 1986. Bankernas representanter förklarade då att hanteringen av dagskassorna är mycket personalkrävande och kostsam.

Bankinspektionen framhöll att dess uppfattning var att bankerna avgiftsfritt borde kunna ta emot en dagskassa per dag från egna kunder i banken. Vidare ansåg inspektionen att bankerna borde kontakta Sveriges köpmannaförbund för att diskutera problemen med dagskassehanteringen och söka nå en lösning utan inblandning av bankinspektionen. Om en sådan lösning inte kunde åstadkommas skulle inspektionen ta ny kontakt med bankerna.

Sveriges köpmannaförbund har därefter i juli 1986 träffat en överenskommelse med Svenska sparbanksföreningen i frågan. Enligt parterna måste hanteringen av dagskassor – förutsatt att pengarna sätts in på ett inlåningskonto som kunden i fråga har i banken – ses som en naturlig del av bankens inlåningsverksamhet och därmed vara avgiftsfri. En förutsättning för att ingen avgift skall utgå är dock att kassamedlen är sorterade och i övrigt ordnade på det sätt som banken har föreskrivit. Från den 1 oktober 1986 har Götabanken, som tidigare debiterade avgift för uppräknning av dagskassor, upphört med avgiftsuttaget. Skandinaviska Enskilda Banken har i oktober 1986 meddelat att den kommer att slopa avgiften för bankens egna kunder.

Ytterligare en avgift som har uppmärksammats inom främst detaljhandeln under senare tid är bankernas avgift för tillhandahållande av mynt. Vissa banker rekommenderar sina lokalkontor att debitera en sådan avgift om beloppet per växlingstillfälle överstiger 1000 kr. Om mynten tillhandahålls i rullar rekommenderas en högre avgift än om mynten tillhandahålls i påsar. Det saknas dock uppgift om i vilken utsträckning de lokala bankkontoren debiterar dessa avgifter.

Riksbanken har tidigare tillhandahållit mynt till bankerna i påsar. Den 1 mars 1986 har riksbanken övergått till att tillhandahålla mynt i rullar mot en avgift av 33 öre per rulle. Avgiften är framräknad så att den endast skall täcka riksbankens kostnad för att tillhandahålla myntrullar avseende de mynt som bankerna tidigare har lämnat in till riksbanken. Kostnaden för att försörja bankerna med landets nettotillskott av mynt är sålunda inte inkluderad i avgiften. För riksbankens kostnader för hantering av inlämnade mynt i påsar debiteras en avgift motsvarande 15 öre per rulle om mynten är räknade och sorterade. Om mynten lämnas in oräknade och/eller osorterade utgår en avgift som uppgår till, beroende på hur mynten skall redovisas, 1,5–2,0% av det inlämnade beloppet.

Uppdrag till konsumentverket

I juni 1985 uppdrog regeringen åt konsumentverket att i samråd med bankinspektionen och berörda kreditföretag söka åstadkomma bl.a. en förbättrad budget- och kreditrådgivning till konsumenterna och vissa etiska regler avseende utformningen av de betalningsvillkor som kreditfö-

retagen tillämpar. Det angavs att bankväsendets kreditgivning inte omfattades av uppdraget.

Konsumentverket avlämnade i juni 1986 en delrapport för uppdraget. Av rapporten framgår bl.a. att verket och kreditföretagen har träffat en uppgörelse som innebär att företagen dels skall bidra till bättre kreditinformation, dels skall iaktta vissa etiska regler vid kreditgivningen. I anslutning till konsumentverkets rapport föreslog verket att uppdraget skulle utvidgas till att även omfatta bankväsendets kreditgivning. Konsumentverket åberopade bl.a. den avreglering som har genomförts på kreditmarknaden under senare tid och de ökade förutsättningar för konkurrens mellan olika kreditformer som därmed har uppstått.

Regeringen har i oktober 1986 beslutat att utvidga uppdraget i linje med konsumentverkets förslag. Det nya uppdraget innebär att verket i samråd med bankinspektionen och bankerna skall söka få till stånd en förbättrad information till konsumenterna om bankernas olika kredit- och sparerbjudanden. Den förbättrade informationen skall enligt uppdraget också avse de avgifter som tas ut för olika slag av banktjänster. Resultatet av uppdraget skall redovisas senast i maj 1987.

Tariffsamarbete mellan bankerna

Svenska bankföreningen, till vilken alla affärsbanker utom Föreningsbankernas bank, Post- och Kreditbanken (PKbanken), Sparbankernas bank och Sveabanken är anslutna, har tidigare publicerat tariffer som vägledning för bankernas debitering av avgifter för olika tjänster. Tarifferna var ursprungligen bindande för Bankföreningens medlemmar. Ett underskridande av tarifferna kunde då enligt Bankföreningens stadgar föranleda sanktioner. Sedan NO i mitten av 1960-talet hade anfört erinringar mot tariffernas bindande karaktär beslöt Bankföreningen år 1967 att tarifferna endast skulle utgöra rekommendationer till bankerna.

År 1974 fann NO anledning att på nytt pröva tariffernas konkurrensbegränsande verkan. Enligt NO pekade nämligen inhämtade uppgifter på att bankerna följde avgiftsrekommendationerna i mycket stor utsträckning. NO anförde bl.a. att ett fyrtiotal av avgifterna var att betrakta som miniavgifter enligt Bankföreningens tariffbok.

Efter diskussioner mellan NO och företrädare för Bankföreningen beslöt föreningen i februari 1975 att med vissa undantag upphäva avgiftsrekommendationerna. Undantagen avsåg bl.a. avgifter för inkassotjänster, ersättning för inlösen av aktie- och obligationskuponger, provisioner banker emellan samt ordningsregler för ränteberäkning.

I juni 1978 träffade PKbanken, Svenska bankföreningen, Svenska sparbanksföreningen och Sveriges föreningsbankers förbund en överenskommelse om avgifter och regler för bankernas lönekonton inkl. personkonton. Överenskommelsen innebar dels att en avgift med lägst 2 kr. per transaktion skulle utgå om kontohavaren gjorde fler än sju kontouttag per månad, dels att kontohavaren för varje check som var utställd på lägre belopp än 100 kr. skulle debiteras en avgift om minst 2 kr. Den träffade överenskommelsen inrymde också principer för ränteberäkning.

Efter ingripande från NO beslöt parterna i mars 1979 att upphäva överenskommelsen. I anslutning till parternas beslut uttalade dock NO att det fanns starka kostnadsskäl för åtgärder som motverkade bruk av checkar på låga belopp och överdrivet antal kontouttag. NO hade därför inget att erinra mot att resp. bankorganisation utfärdade rekommendationer om ifrågavarande avgifter under förutsättning att avgifterna inte uppgavs vara minimiavgifter. Enligt NO kunde det anges att rekommendationerna hade föregåtts av överläggningar mellan bankorganisationerna.

Under våren 1986 meddelade de tre bankorganisationerna och PKbanken att de hade kommit överens om att rekommendera en höjning av gränsen för avgiftsuttag på checkar från 100 kr. till 200 kr.

Tidigare riksdagsbehandling

Hösten 1984 behandlades i riksdagen en motion (s) i vilken det begärdes att åtgärder skulle vidtas för att förhindra bankernas uttag av avgifter för inväxling av mynt. Innebörden av motionen var att det borde finnas gränser för hur långt bankernas avgiftsbeläggning av olika tjänster skulle få gå och att det borde vara samhällets uppgift att sätta sådana gränser.

Näringsutskottet uttalade i sitt betänkande (NU 1984/85:4) att det var rimligt att bankerna använde sig av en kombination av räntemarginaler och avgifter för att täcka risker och kostnader för sin verksamhet. Beträffande inväxling av mynt kunde det dels hävdas att det är en banktjänst som hänger mycket nära samman med bankernas grundläggande funktioner, dels göras gällande att inväxlingen är tidsödande och personalintensiv och att den därför kan inkräkta på servicen till andra kunder. Mot denna bakgrund anförde utskottet att det i vissa fall kunde vara motiverat att bankerna tog betalt för sina tjänster. Utskottet sade sig dock dela den av bankspektionen framförda åsikten att avgiftsbeläggning inte borde förekomma när pengarna sattes in på banken och när det var fråga om barn som tömde sina sparbössor. Därutöver ville utskottet framhålla dels att bankerna borde kunna göra åtskillnad mellan företag å ena sidan, privatpersoner och ideella föreningar å andra sidan, dels att de i förekommande fall borde upplysa kunderna om att inväxlingen var förenad med avgift. På förslag av utskottet avslogs motionen.

Det kontantlösa betalningssystemet

Allmänt om betalningssystemen i Sverige

Grunden för den automatiserade betalningsförmedlingen i landet lades under 1960-talet då ADB-system för kontoavräkning utvecklades hos bankerna och postgirot. Automatiseringen fortsatte i början av 1970-talet genom installation av dataterminaler med möjlighet till s.k. on line-kommunikation över telenätet. Betalningsförmedlingen förenklades ytterligare i mitten av 1970-talet då bankernas system för dataclearing introducerades. I detta system, i vilket alla banker och postverket deltar, behandlas praktiskt taget alla typer av clearingtransaktioner, t. ex. löneöverföringar, uttag

och kontoinbetalningar. För närvarande sker över 100 miljoner transaktioner per år i systemet. En bidragande faktor i utvecklingen av det kontantlösa betalningssystemet var introduktionen av direktinsättning av löner och pensioner på mottagarens bank- eller postgirokonto.

I och med införandet av elektroniska betalningssystem har kontanter fått en relativt sett minskad betydelse som betalningsmedel. Ett tecken på detta är att värdet av utelöpande sedlar i relation till bruttonationalprodukten har sjunkit från ca 10% år 1955 till ca 5% år 1985.

Även om det kontantlösa betalningssystemet sålunda har expanderat sedan 1950-talet svarar kontantbetalningarna fortfarande för det övervägande antalet betalningstransaktioner. Enligt relativt grova uppskattningar av riksbanken utgjordes antalet betalningstransaktioner år 1984 till cirka tre fjärdedelar av kontantbetalningar och till cirka en fjärdedel av kontantlösa betalningar. Värdemässigt svarade dock de icke kontantbaserade betalningarna för 97% av den totala betalningsvolymen. Betalningar genom gireringar, t.ex. via postgiro och bankgiro, svarade för 95% av volymen. I följande tabell redovisas hur 1984 års betalningstransaktioner fördelade sig i antal och värde på olika betalningsformer enligt riksbankens uppskattningar. I beräkningarna har transfereringar mellan banker exkluderats.

	Antal ¹ %	Värde ¹ %
Kontantbetalningar	77	3
Kontantlösa betalningar varav	23	97
med check	5	1
med betal- och kreditkort	2	<1 ²
med giro	17	95
Totalt	100	100

¹ På grund av avrundning uppstår en skillnad mellan summan av delposterna för kontantlösa betalningar och totalsumman.

² Mindre än 1%.

Av de kontantlösa betalningarna har, enligt riksbankens beräkningar, andelen betalningar med betal- och kreditkort ökat under senare år på bekostnad av andelen checkbetalningar. Andelen girobetalningar har hållit sig på en oförändrad nivå.

Vissa försök för att rationalisera kontokortsanvändningen inom detaljhandeln pågår för närvarande. Kontokortsföretagen har i en provverksamhet installerat ca 400 kortläsande terminaler för spärr- och täckningskontroller. Någon betalning genom automatisk överföring av medel från konsumentens konto till butikens konto sker dock inte i detta projekt. I Skandinaviska Enskilda Bankens regi har försök med automatisk korthantering pågått i tre dagligvarubutiker. Förutom spärr- och saldokontroll har denna försöksverksamhet även omfattat direktdebitering av konsumentens konto.

Försök med nya betalsystem i detaljhandeln förekommer i flera andra länder. I Danmark har bankerna beslutat att införa ett enhetligt betalkort.

det s.k. DAN-kortet. Detta kort används för betalningar i butiker med speciella on line-kopplade betalningsterminaler. För närvarande är ungefär 1300 terminaler installerade. I Frankrike pågår försök med elektroniska betalkort ("smart card"). Dessa kort, som har samma format som vanliga kreditkort, är utrustade med en inbyggd mikroprocessor som ger dem minneskapacitet. En transaktion registreras både i kortet och i butikens eller bankens dator. Genom att transaktionen registreras även i kortet krävs ingen on line-koppling till kundens konto.

Den ökade användningen av hemdatorer i hushållen öppnar möjligheter för bl. a. telebankstjänster. Med hjälp av sin hemdator, uppkopplad till en centraldator, skulle man kunna sköta sina bankaffärer i hemmet. Föreningsbankerna och Skandinaviska Enskilda Banken har påbörjat försök inom detta område.

Data- och offentlighetskommittén

Våren 1984 tillkallades efter beslut av regeringen en parlamentariskt sammansatt kommitté för att utreda användningen av personnummer inom både den offentliga och den enskilda sektorn. Kommittén har antagit namnet data- och offentlighetskommittén (Ju 1984:06). Enligt direktiven (dir. 1984:27) skall kommittén kartlägga den nuvarande användningen av personnummer och belysa de fördelar och nackdelar som är förenade med bruket av personnummer. Utredningen skall bl. a. granska om utnyttjandet av personnummer kan medföra otillbörligt intrång i den personliga integriteten. Om kommittén finner att en viss användning av personnummer kan medföra risk för integritetskränkningar skall den ta ställning till hur detta hot skall kunna avväjas och föreslå lämpliga åtgärder.

Kommitténs utredningsuppgifter har senare utvidgats till att även omfatta de problem som är förenade med offentlighetsprincipens tillämpning på ADB-upptagningar. Enligt tilläggsdirektiv (dir. 1984:48) till kommittén skulle den bl. a. överväga om det finns skäl att begränsa möjligheterna att göra massuttag ur myndigheternas ADB-register för kommersiella syften. Kommittén skulle också utreda frågan om rättelse av felaktiga uppgifter i dataregister.

Data- och offentlighetskommittén publicerade våren 1986 delbetänkandet (SOU 1986:24) Integritetsskydd i informationssamhället. Där behandlas frågor om rättelser i dataregister och om patientuppgifter i personregister. I sitt andra delbetänkande (SOU 1986:46) Integritetsskydd i informationssamhället 2, som avlämnades i oktober 1986, föreslår kommittén en lagreglering av myndigheternas försäljning av personuppgifter ur dataregister. Kommittén beräknar att redovisa resultatet av sitt arbete angående användningen av personnummer i början av år 1987.

Riktlinjer för den framtida datapolitiken

I december 1985 beslutade riksdagen, efter förslag från regeringen, om riktlinjer för den framtida datapolitiken (prop. 1984/85:220, FiU 1985/86:5, rskr. 1985/86:88). En fråga som därvid uppmärksammades är de risker för

kränkningar av den personliga integriteten som bruket av datorer för med sig. Enligt riktlinjerna skall datateknikens användning utformas med full respekt för den enskildes integritet.

Det påpekas i proposition 1984/85:220 om datapolitik att det inte bara är myndigheter som lagrar uppgifter om personliga angelägenheter utan att sådana också finns i enskilda företags datasystem, t.ex. hos kreditupplysningsföretag. Om systemet får utvecklas okontrollerat, heter det i propositionen, kommer det att bli tekniskt möjligt att bl.a. kartlägga när och var en individ tankar sin bil, vad han handlar på bensinstationen, vilket hotell han tar in på, vilka telefonsamtal han ringer, när på dygnet han tar ut pengar på bankomaten och var i staden det sker. Föredragande statsrådet – Ingvar Carlsson – uttalar att regeringen följer denna utveckling med största uppmärksamhet.

I propositionen refereras till att data- och offentlighetskommittén har i uppdrag att behandla en mängd frågor med anknytning till användningen av datatekniken. Som tidigare har redovisats skall kommittén bl.a. granska om användningen av personnummer kan medföra otillbörligt intrång i den personliga integriteten. Finansutskottet har i sitt betänkande (FiU 1985/86:5 s. 18) funnit anledning uppmärksamma att samma risker från integritetssynpunkt som uppkommer vid användning av personnummer finns med alla identifikationsbegrepp som kan knytas till en bestämd person. Finansutskottet har förutsatt att även dessa aspekter kommer att beaktas av kommittén i det pågående utredningsarbetet.

Föredraganden aviserade i propositionen att regeringen skulle komma att inrätta en statsrådsgrupp för att bereda långsiktiga och övergripande datafrågor. Han framhöll att datafrågor till sin natur ofta är departementsövergripande och att regeringens styrande uppgifter på det datapolitiska området försvåras av att datafrågorna är så mångfasetterade.

I fråga om de närmare arbetsuppgifterna för statsrådsgruppen uttalades i propositionen att gruppen borde överta datadelegationens uppgifter. Denna delegation tillsattes år 1980 och har haft som huvuduppgifter att bevaka utvecklingen av datoriseringen, främja kunskapsutvecklingen på området och föreslå åtgärder för att uppnå en positiv utveckling av datoranvändningen i samhället under demokratisk styrning och kontroll. Det angavs i propositionen att datadelegationen skulle komma att ges tilläggsdirektiv att avsluta sitt arbete under år 1985. För att statsrådsgruppen skulle få tillgång till erforderlig sakkunskap borde det enligt propositionen utses en särskild referensgrupp med företrädare för de politiska partierna, myndigheterna, näringslivet och arbetsmarknadens parter. Finansutskottet hade inget att erinra mot inrättandet av statsrådsgruppen och avvecklingen av datadelegationen.

Centerpartiets företrädare i finansutskottet ställde sig i en reservation avvisande till att datadelegationen skulle avvecklas. Riksdagen följde finansutskottet.

Regeringen beslutade i januari 1986 att inrätta statsrådsgruppen. Gruppen ledes för närvarande av civilminister Bo Holmberg och därutöver ingår i gruppen justitieminister Sten Wickbom, utbildningsminister Lennart Bodström, arbetsmarknadsminister Anna-Greta Leijon och industriminister Thage G. Peterson. Den särskilda referensgruppen har nyligen utsetts.

Utskottet

Bankavgifter

I motion 1985/86:N201 (s) begärs en utredning om prissättningen på bankernas tjänster. Under senare år har bankerna valt att i ökad utsträckning debitera avgifter för tjänster som tidigare utfördes avgiftsfritt. Kunderna vet dock inte, sägs det i motionen, hur mycket eller för vad de betalar förrän de får sitt kontobesked. Någon enhetlig prissättning förekommer inte utan avgifterna kan variera mellan olika banker och även mellan olika kunder i samma bank.

Som framgår av den inledande redovisningen (s. 2) har såväl bankinspektionen som näringsfrihetsombudsmannen (NO) under senare tid tagit upp frågan om bankernas avgifter. Bankinspektionen har härvid framhållit att bankerna bör se över avgiftssättningen för olika tjänster mot bakgrund av att ränteregleringen har avskaffats. NO utreder för närvarande klagomål som har riktats till honom angående bankernas avgifter för vissa tjänster.

Utskottet konstaterar sålunda att bankernas avgiftsdebitering redan är föremål för uppmärksamhet hos berörda myndigheter. Utskottet har också noterat att sedan motionen väcktes vissa banker har ändrat sina avgiftssystem eller förklarat att de avser att se över de avgifter som tillämpas (se s. 4). Detta gäller för såväl konsumentinriktade som företagsinriktade tjänster.

Utskottet vill i detta sammanhang understryka att huvudsyftet inte bör vara att nå en för bankerna enhetlig prissättning utan att det i stället bör vara att främja en aktiv konkurrens inom bankväsendet. En viktig förutsättning för att konkurrensen skall bli effektiv är dock att kunderna får information om vilka avgifter som bankerna tillämpar. Utskottet välkomnar därför att konsumentverket har fått i uppdrag att i samråd med bankinspektionen och bankerna söka åstadkomma en förbättrad information till konsumenterna om bl. a. bankernas avgifter (se s. 5). Att bankerna i sina räntebesked numera lämnar uppgift om både gottgjord ränta och de avdrag som har gjorts därifrån (se s. 4) torde också bidra till att förbättra informationen om bankernas avgiftsdebitering.

Med hänsyn till det nu sagda anser utskottet att motionärernas önskemål i allt väsentligt är uppfyllt. Motionen avstyrks därför.

Det kontantlösa betalningssystemet

Det är anmärkningsvärt, sägs det i motion 1984/85:1427 (m), att utvecklingen mot ett kontantlöst betalningssystem knappast berörs i den parlamentariska debatten. Konsekvenserna för den enskilde – och för samhället i stort – är inte belysta. Det finns ingen bedömning av vad utvecklingen betyder för den mänskliga integriteten. Motionären vill med det sagda som bakgrund att riksdagen hos regeringen skall begära en utredning om vad det kontantlösa betalningssystemet kan innebära för den enskilda människan.

Utskottet här i den inledande redovisningen (s. 7) lämnat vissa uppgifter om utvecklingen av betalningssystemen i Sverige. Av uppgifterna framgår att kontantbetalningar fortfarande svarar för huvuddelen av antalet betalningstransaktioner men att de icke kontantbaserade betalningarna värdemässigt svarar för en mycket dominerande del av den totala betalningsvolymen.

Utskottet instämmer i vad motionären anför om vikten av att integritetsaspekten hela tiden hålls aktuell i samband med utvecklingen av betalningssystemen. I annat fall kan det uppstå ett motstånd mot teknikutvecklingen.

Risker för kränkningar av den personliga integriteten är en fråga som hör ihop med allt utnyttjande av datatekniken. Som tidigare redovisats (s. 9) har data- och offentlighetskommittén fått i uppdrag att utreda och överväga flera integritetsfrågor med anknytning till datoranvändningen. Kommittén skall bl. a. granska om användningen av personnummer, både inom den offentliga och inom den enskilda sektorn, kan medföra otillbörligt intrång i den personliga integriteten. Utskottet utgår ifrån att den nu aktuella frågan kommer att beröras i kommitténs arbete. Vidare har utskottet noterat (se s. 10) att regeringen uppger sig följa utvecklingen med största uppmärksamhet. Den för långsiktiga och övergripande datafrågor inrättade statsrådsgruppen med tillhörande referensgrupp (se s. 10) torde vara av betydelse härvidlag.

Med det nu sagda finner utskottet att motion 1984/85:1427 (m) inte bör föranleda någon åtgärd från riksdagens sida.

Hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *bankavgifter*
att riksdagen avslår motion 1985/86:N201,
2. beträffande *det kontantlösa betalningssystemet*
att riksdagen avslår motion 1984/85:1427.

Stockholm den 4 november 1986

På näringsutskottets vägnar

Nils Erik Wååg

Närvarande: Nils Erik Wååg (s), Christer Eirefelt (fp), Lennart Pettersson (s), Wivi-Anne Radesjö (s), Sten Svensson (m), Birgitta Johansson (s), Åke Wictorsson (s), Bo Finnkvist (s), Per-Ola Eriksson (c), Jörn Svensson (vpk), Gudrun Norberg (fp), Nic Grönvall (m), Elving Andersson (c), Erik Holmkvist (m) och Leo Persson (s).